

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Kerk naast moskee?

Schooldagtoespraak



Op 2 november 2004 vermoordde Mohammed B. de filmmaker Theo van Gogh nabij het Oosterpark in Amsterdam. Theo van Gogh was niet gereformeerd, ook geen christen, verre van dat. Toch gaan gebeurtenissen als die moord ons aan. Evenals een brandstichting in een moslimschool in Uden, of de discussie over het verbieden van hoofddoekjes voor moslima's.

M. te Velde ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - M. te Velde Kerk naast moskee?	77
<i>Meditatief</i> - H.P. Dam Altijd en overal	81
<i>Wandelen met God</i> - B. Luiten Spelen met geesten?	82
<i>Schriftstudie</i> - G. Kwakkel Rechtvaardig vóór God?	84
<i>Kunst</i> - J.M. de Jong Schitterende schilderijtjes in een privé gebedenboek	87
<i>Van de synode</i> Brief aan de broeders en zusters van de nieuwe vrijmaking	90
<i>Uit de kerken</i>	93
<i>Voetnoten</i> - E.A. de Boer Spreeken engelen Engels of hemels?	94
<i>Persberichten</i>	95

Wij zijn immers niet alleen kerkmensen, maar als burgers van twee rijken hebben we óók een plaats in de wereld, in onze samenleving. Wat daar gebeurt moet uitdrukkelijk ook een plaats hebben op onze agenda. Kerk en theologische universiteit mogen geen naar binnen gekeerde instellingen zijn. Vandaar het thema van deze dag: multicultureel. Daarmee staan we midden in onze samenleving.

Ik wil het thema toespitsen op het aspect dat Nederland niet alleen steeds meer multicultureel wordt, maar ook multireligieus, d.w.z. de nieuwe Nederlanders nemen uit hun land ook hun religie, hun godsdienst mee. En ik zal het dan vooral hebben over de grootste religie, de Islam. In Nederland leven op dit moment ongeveer 1 miljoen moslims, die overigens lang niet allemaal praktiserend gelovig zijn. Er zijn ± 600 moskeeën waarin de moslims samenkomen voor gebed en preek. De moskee heeft vandaag de dag in multicultureel Nederland haar plaats *naast* de kerk. Je kunt ze tegenkomen in een stad aan weerskanten van hetzelfde kruispunt. Maar *hoe* staan die twee naast elkaar? Laten we dat eens wat verder in kaart brengen. Ik vat dat samen in twee stellingen:



- De moskee staat naast de kerk in de ruimte van de godsdienstvrijheid.
- De mensen van de kerk staan naast de mensen van de moskee als zij hen met het evangelie aanspreken.

1. Moskee naast kerk

Hoe zit dat met andere godsdiensten? Zijn die in Nederland welkom? Krijgen ze dan dezelfde rechten als het christendom? Of moeten voor hen meer beperkingen gelden? Zijn ze gevaarlijker? Moet er meer controle zijn op samenkomsten in de moskee dan op die in de kerk? Dat zijn niet alleen vragen voor politici. Het is goed dat kerken en christenen daarin meedenken. Wij zijn immers *mee* verantwoordelijk voor wat er in de samenleving gebeurt. Ik denk dat wij van huis uit geneigd zijn om afwerend te reageren op de invloed van een nieuwe religie. Nederland is nooit een bijbelse theocratie geweest. Maar het was wel vanouds een christelijk land. Dat willen we graag zo houden. Vreemdelingen waren de laatste 40 jaar welkom als gastarbeiders. Maar verder was er doorgaans weinig aandacht voor hen. Het toenemend aantal niet-westerse mensen in ons land gaf eerder een onveilig gevoel. Vreemde reactie eigenlijk na de grote Pinksterdag. Je zou zeggen dat een christen zich juist open stelt en veilig voelt temidden van een bont gezelschap uit alle volken en stammen en talen en naties! Maar inderdaad, eeuwenlang is het christendom - en twee eeuwen langs zelfs het gereformeerde geloof - de heersende godsdienst geweest in Nederland. Dat is voorbij. Eerst al door de scheiding van kerk en staat sinds de Franse tijd (1798, vastgelegd in de grondwet

vreemde reactie eigenlijk na de grote Pinksterdag

van 1848). Vervolgens door de neergang van het christendom: meer dan de helft van de bevolking rekent zich intussen niet meer tot een kerk. En dan nu ook nog een groeiend volksdeel van mensen met een buitenlandse godsdienst, al meer dan 1 miljoen moslims. Dat is voor ons christenen wel even wennen! We moeten ons opnieuw oriënteren. Het christelijk geloof is niet langer dominant. We hebben geen monopolie-positie. We kunnen andere religies niet beschouwen als minderheden die we wel moeten dulden, maar die er *eigenlijk* niet zouden moeten zijn. En we kunnen wel *opkomen* voor de hantering van christelijke normen en waarden in de maatschappij, maar we kunnen die niet claimen, *niet afdwingen*. In de samenleving staan wij als christenen op één lijn met andere religies en we vallen terug op een basisrecht dat in Nederland geldt: de vrijheid van godsdienst. Die vrijheid is een groot goed en niet vanzelf-

sprekend. Wij hebben hier alle vrijheid om te geloven en om dat geloof ook te vieren en te uiten en gestalte te geven. Maar tegelijk moeten wij die vrijheid ook aan *anderen* gunnen. Onze Grondwet zegt in art. 6:(1) "Ieder heeft het recht zijn godsdienst of levensovertuiging, individueel of in gemeenschap met anderen, vrij te belijden, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet".

vreemdelingen zijn na verloop van tijd geen bijwoners meer

Vandaag de dag leven we in een multireligieuze staat. Van de andersgelovigen moeten we accepteren dat ze medeburgers zijn en ook hun invloed mogen laten gelden in de samenleving: scholen stichten, hoofddoekjes dragen, propaganda maken voor hun geloof. Vreemdelingen zijn na verloop van tijd geen bijwoners meer, die zich naar onze gevestigde posities en waarden moeten voegen. Samen met hen moeten we zo goed mogelijk gestalte geven aan een samenleving waarin er op dit moment vier grote levensbeschouwelijke clusters zijn: rooms-katholiek, protestants, humanistisch en moslim.¹

Daarmee verkeren christenen na eeuwen in een nieuwe situatie. Is dat bedreigend? Voor ons gevoel misschien wel. Toch hoeven we niet met bangheid en afweer te reageren. Nooit heeft de kerk geleerd dat de goede waarden van onze God zich zullen handhaven wanneer wij die *bindend* aan anderen opleggen, bv. door aan andere religies een ondergeschikte positie te geven in onze staat. Specifiek voor het christelijk geloof is juist: "*niet door kracht of door geweld, maar door Gods Geest*" (Zach. 4,6), door de prediking van het evangelie en door een christelijk levenspatroon. We kunnen dankbaar zijn voor wat er vandaag nog doorwerkt vanuit het christelijk verleden van ons land. We moeten ook niet (zoals wel lijkt te gebeuren) dat christelijk profiel laten wegslijten. Maar in een nieuwe situatie zullen wij de eersten moeten zijn om ook voor anderen het recht op vrijheid van godsdienst te erkennen en te bepleiten. Dat is geen gunst, maar een recht!

Maar is de Islam² dan niet een gevaarlijke religie? En zijn daar niet genoeg bewijzen van? Denk aan 11 september, het instorten van de Twin Towers, onderdrukking en opsluiting van vrouwen en meisjes, de eerwraak, de Hofstad-groep. Boeken waarin wordt aangezet tot het vermoorden van ongelovigen en het stenigen van overspelige vrouwen en homoseksuelen boeken die bv. in de Al Tawheed moskee in Amsterdam werden verkocht, een zaak waarover de Tweede Kamer in april 2004 een uitvoerig debat heeft gehouden. Valt dat dan ook

allemaal onder de vrijheid van godsdienst? Ook hier is het goed om ons niet door emoties te laten meeslepen of door een anti-vreemdelingen-gevoel, maar ons te oriënteren op het *recht*.

De grondwet zegt niet voor niets in art. 6, dat er godsdienstvrijheid is '*behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet*'. Niemand kan in Nederland met beroep op z'n godsdienst maar alles doen en zeggen. De vrijheid van godsdienst wordt begrensd door andere rechten. En de overheid ziet daarop toe. Er is bv. het belang van de openbare veiligheid. Als een kerk of een moskee een broeinest wordt waar men onder de vlag van de godsdienst moordaanslagen en brandstichting voorbereidt, dan mag de overheid ingrijpen. Er is ook het belang van de goede zeden: als in een geloofsgemeenschap rituele prostitutie voorkomt houdt men de politie niet buiten de deur. En er is het belang van de bescherming van het leven en de vrijheid van medemensen: denk aan situaties waar mensen helemaal in de macht zijn gekomen van een sekteleider. Dan mag de overheid ingrijpen, al moet ze daarbij ook wel de goede gematigdheid in acht nemen en mag ze zich niet door paniekschreeuwers of allochtonenhaters laten opjagen.³

Met andere woorden: de vrijheid van godsdienst is - zowel voor moslims als voor christenen - niet absoluut. Daar zijn grenzen aan. We moeten ons realiseren dat dit voor een deel van de moslims nogal wat aanpassing vraagt. Ze komen vaak uit landen waar iedereen moslim is. Daar sluit de algemene moraal direct aan bij het onderwijs in de moskee. En uitspraken van de *Koran* (bijv. ten aanzien van het familie-recht) kan men daar veel directer opvolgen, zoals dat bij ons in het middeleeuwse Nederland met *bijbelse* principes ging. Komen de moslims nu in een westerse democratie, dan moeten ze een voor hen vreemde scheiding tussen 'kerk en staat', tussen religie en samenleving leren maken. Daar is *tijd* voor nodig en gesprek en begeleiding, vooral als het om radicale en fanatieke moslims gaat. En het is dat proces dat zich nu bij moslims in het Westen aan het voltrekken is. Velen hebben die wissel van aanpassing geruisloos genomen. Bij sommigen geeft het nog veel moeite. Het past ons - die er ook eeuwen over hebben gedaan om te komen waar we nu zijn - daar begrip voor te hebben. En we mogen blij zijn als onze overheid zich inspannt om daarin goede begeleiding te geven. Laten we in ons *gebed* voor de overheid ook aan deze spannende dingen denken.

2. Mensen van de kerk naast mensen van de moskee

Intussen is met de godsdienstvrijheid voor ons niet alles gezegd. Moslims en Nederlanders met een andere religie zijn voor ons niet alleen

maar *medeburgers* in het koninkrijk der Nederlanden, maar ook *medemensen* met het oog op de eeuwigheid.

In onze samenleving is de algemene trend: laat ieder zelf weten wat hij gelooft; ruimte voor alle maten en soorten religie. Heb daar respect voor. Kom daar verder niet aan. Oordeel daar niet over. Dat heeft een goede kant, nl. dat respect hebben. Maar voor de rest is het een heel verkeerde manier van denken, een manier waarin veel christenen vandaag worden meegezogen, nl. dat er alleen maar menselijke waarheden, waarden en normen zijn. Dat ieder zo z'n eigen geloof heeft en mag hebben. En dat die multiculturaliteit, die pluraliteit (meervoud) van waarheden het hoogste is waartoe we kunnen komen. Dan is er geen God *boven* alle goden.

Dat kan ook onder christenen leiden tot een houding van relativisme en onverschilligheid: zeker, *wij* geloven in de drie-enige God, maar ja, op dezelfde manier heeft de moslim z'n eigen geloof in Allah en z'n eigen bijbel, in de Koran. En daar doe je toch niets aan. Want ja, je durft toch niet te claimen dat alleen het *christelijk* geloof voor mensen redding en toekomst biedt? En dan sta je voor de vraag: hoe diep ben je daar *zelf* eigenlijk van overtuigd? Hoe diep ben je zelf ervan doordrongen dat er *geen* redding is, voor *wie* dan ook, dan alleen door de ene Naam: Jezus Christus?

een manier van denken waarin veel christenen vandaag worden meegezogen

Christus heeft er recht op, dat niet alleen christenen maar ook moslims over Hem horen en hun behoud in Hem gaan zoeken. Dat zal alleen maar zó kunnen beginnen, dat mensen van de kerk *naast* mensen van de moskee gaan staan. Het recht van de Here is immers niet koloniaal, niet tyranniek, het walst niet over de mensen heen. Maar het is liefelijk, gericht op het goede, op vrede, op verlossing. Het recht van de Here is *inclusief* voordat het *exclusief* wordt, d.w.z. het zoekt eerst alle mensen *binnen* te brengen, voordat het mensen *buitensluit*. Dus staan we niet *tegenover* de moskee, maar we worden in navolging van Christus en de apostelen de Turken een Turk en de Marokkanen een Marokkaan. Zij zijn onze naasten en wij komen met het evangelie *naast* hen staan.

Christenen naast moslims, dat begint met een drievoudig respect:

- a) Respect voor die naasten *zelf*, die er etnisch anders uitzien, die een onverstaanbare taal hebben, die cultureel heel anders in elkaar steken dan wij, maar die toch ook Gods schepselen zijn, naar zijn *beeld* geschapen, bestemd om Hem te weerspiegelen. Zie die naasten altijd in het licht van God, wees oprecht op hen betrokken, laat hun leven en





denken en ook hun eeuwig heil voor ons belangrijk zijn. Zonder dat is er geen missionaire kerk.

- b) Respect voor de *religie* van onze nieuwe landgenoten, zoals Paulus dat betoonde toen hij (Hand. 17) in Athene werkte: u bent godsdienstige mensen, op zoek naar de ware God. Wij hebben wel een hele traditie van christendom, maar onderschat niet de brede en diepe traditie van het zoeken en vereren van een god in de Islam.
- c) Respect voor de *waarden en normen* van moslims: ijver voor het geloof, gehoorzaamheid aan gezag, kuisheid, vasten, zelfbeheersing, de wens om kinderen onderwijs te geven dat bij de godsdienst aansluit.⁴ Dat zijn allemaal dingen die ons in de komende jaren dicht bij de moslims zouden kunnen brengen dan bij veel andere Nederlanders die van dit soort 'geloofs-dingen' niets willen weten! En ze kunnen ook een beschamend voorbeeld voor ons zijn van consequente trouw aan geloofsprincipes. Vergelijk hoofdboekjes maar eens met naveltruitjes!

In respect willen we dan met het evangelie hun naasten zijn, ons kwetsbaar en open opstellen. Naast onze medemensen staan betekent om te beginnen gewoon: ze zien staan, ze in de ogen kijken, weten wie ze zijn, in gesprek raken, met ze meeleven, vriendelijke omgang met ze hebben, gewone menselijke ontmoeting in de winkel, bij de dokter, op de werkvloer, op voetbal, in de shoarmazaak. Hoe meer je van jezelf geeft in die ontmoeting, des te meer kan er ook openheid zijn voor een gesprek over de zin van het bestaan en de verlossing van zondaren. Naast de *mensen* van de moskee, dat betekent: niet inzetten bij het *systeem*, maar bij de concrete levende mensen die u tegenkomt. Luisteren gaat vóór spreken. Vragen gaat vóór antwoorden. Peilen wat er in het hart van de ander leeft. Begrijpen wat de *kernen* van zijn godsdienst zijn. En dan niet rationeel gaan touwtrekken over wat de meest aannemelijke godsdienst is. Maar beseffen dat zij en wij *mensen* zijn, met *dezelfde menselijke zingevingsvragen*, noden, problemen, levenssituaties: geld en werk, relaties, gezondheid, ziekte en dood, de betekenis van je leven - dat zijn de grote thema's. En we zijn allemaal verlegen om verlossende antwoorden, om een echt gelukkige toekomst.⁵

Bedenk daarbij dat er tussen moslims in Nederland veel verschil is: een derde is praktiserend moskeebezoeker, eenderde is selectief in moskeebezoek en geloven thuis, eenderde is niet-praktiserend, liberaal, nauwelijks gelovig. Des te meer gaat het dan niet om discussie over de waarheid van een *systeem*, christendom of islam. Maar het gaat om de boodschap van Gods liefde en wijsheid en verlossing door Christus midden in ons menselijk bestaan. Wie *zichzelf kent* voor het aangezicht van God, bij een open Bijbel, die *kent* in veel opzichten

ook zijn *moslim-naaste*, net als andere naasten. Het geloof vertalen in codes? Een plichtenleer? Het systeem? De traditie? Fatalisme? Strijd rond goed en kwaad? Behoeft aan zekerheid, waarheid, zingeving, toekomstperspectief? - het zijn allemaal dingen die we gemeenschappelijk hebben. Waarin we voor dezelfde vragen staan. Dan mogen we onze naaste (moslim of wie dan ook) een weg laten zien, een deur openen, *dé* Weg, *dé* Deur, Jezus Christus. Christus als het Antwoord-in-eigen-Persoon, voor óns en voor hèn! Christenen en moslims staan vooral daarin naast elkaar, dat ze dezelfde *Redder* nodig hebben. Als we dan *zelf*, persoonlijk, het licht hebben gezien, kunnen we het ook voor *anderen* laten schijnen!

Prof. dr. M. te Velde doceert kerkgeschiedenis ná 1800, kerkrecht en gemeenteopbouw aan de Theologische Universiteit te Kampen

- 1 Dat spiegelt zich af in de vier richtingen van geestelijke verzorging die in de krijgsmacht, de gevangenen en de instellingen voor gezondheidszorg aanwezig moeten zijn: de aalmoezenier, de predikant, de raadsman en de imam.
- 2 We moeten ons realiseren dat 'de Islam' net als 'het Christendom' een containerbegrip is. Er is onder de moslims een grote verscheidenheid van stromingen en meningen.
- 3 Een belangrijk ander aspect is de vrijheid van meningsuiting. Over de grenzen daarvan laat af en toe een publieke discussie op. Zijn bv. de beledigende antireligieuze uitspraken van Theo van Gogh niet een aantasting van de diepste gevoelens van moslims geweest, waartegen in een tolerante samenleving als die in Nederland in feite een goede en noodzakelijke bescherming ontbreekt? Niet goed, maar wel begrijpelijk dat dan wraakgevoelens loskomen.
- 4 Het ziet er naar uit dat in de komende jaren moslims en gereformeerden nog gezamenlijk moeten opkomen voor het behoud van art. 23 van de Grondwet, die vrijheid van onderwijs waarborgt, met financiering van scholen van eigen religieuze richting. Vanuit liberale kringen wordt immers opnieuw gepleit voor een staatschool voor alle kinderen, waarbij ouders dan hun religieuze opvoeding maar buiten de schooluren moeten organiseren. Dat doet denken aan heropening van de tussen 1840 en 1920 gestreden schoolstrijd. De aanleiding hiervoor ligt in radicale ideeën die op moslimscholen soms worden gepropageerd.
- 5 In een gesprek na afloop van de Schooldag wees een predikant mij er op, dat we de agressie bij moslims tegen niet-moslimgelovigen niet moeten onderschatten. Hij kende menig christen die op de in mijn toespraak aangegeven wijze had geprobeerd als christen onder moslims te leven en te werken, maar wie dat volkomen onmogelijk werd gemaakt. M.i. is er alle reden om als kerken te investeren in nader onderzoek en bezinning op dit gebied! Graag zou ik - om daarvoor ruimte te maken - allerlei interne strijdpunten van de kerkelijke agenda's afgevoerd zien. Moet het niet veel hogere prioriteit hebben om met het evangelie van Christus midden in onze Nederlandse samenleving te staan?

Altijd en overal



Psalm 139 : 7-12

H.P. Dam ■

*Is er een plaats waar uw Geest niet waait
waar niet het ruisend blad uw zijn verraaft
waar niet U de adem op mijn lippen legt?*

*Is er een plaats waarheen uw arm niet reikt
een streek waar niet uw hand mij wegen wijst
Is er een diepte waar U mij niet grijpen kunt?*

*Is er een plaats die aan uw blik onttrekt
waar niet uw licht van elke kant omstraalt
zou duisternis mij voor uw oog bedekken?*

*o, God, die hemel en aarde vervult,
waarheen zou ik gaan voor uw Geest
waar zou ik vallen uit uw hand
ontsnappen aan uw blik?*

*Wilde ik, ik zou niet kunnen
al wenste ik dat bergen op mij vielen
dat zeeën mij bedekten
mijn stof verwaaide in de wind.*

*U, God, die vrees en vrede brengt
laat uw nabijheid mij geen angst aanjagen
laat mij naderen tot U die altijd om mij bent
Wees in uw Zoon mijn schuilplaats
Wees door uw Geest mijn warmte*

Ds. H.P. Dam is predikant van de Gereformeerde Kerk te Hardinxveld-Giessendam

Spelen met geesten?



wandelen met God

Heel wat basisscholen waren tijdens de kinderboekenweek omgebouwd tot 'Toveracademies'.

Onschuldig vermaak?

B. Luiten ■

Trend

Toveren is in. Niet alleen bij de jeugd, ook bij ouderen. Er is vraag naar het mysterieuze, het paranormale. Harry Potters gaan als warme broodjes over de toonbank. In die sfeer is een toveracademie een leuk idee.

Toch zul je raar staan kijken, als je een echte tovenaars tegenkomt. Er zijn mensen, die zichzelf heks (m/v) noemen. Heel vaag. Terwijl daar al een enorme beklemming vanuit kan gaan. De interviews zijn meestal met ex-heksen, die blij zijn dat de ban in hun leven gebroken is.

Maar je zult echte toverkunsten tegenkomen! Of kan dat niet? Hoort het toveren in sprookjes thuis en daar alleen?

Wie dat denkt, vergist zich. Toveren kan namelijk echt, en is spectaculair. Je zou er je geloof bij verliezen.

Duistere krachten

Ik moest denken aan de geschiedenis van Mozes en Aäron bij de Farao van Egypte. Ze hadden de woorden te spreken van de HEER. En als Farao zou vragen 'wie is dat?', konden ze de God van hemel en aarde vertonen in een machtig wonder: de stok van Aäron zou veranderen in een levende slang!

Geweldig toch?! Zo is onze God!

Maar dan knipt de Farao met zijn vingers. Tovenaars snellen toe. Zij mompelen hun spreuken en maken hun bewegingen, en ineens kronkelen daar nog veel meer slangen. Zij kunnen het ook!

Hoe is het mogelijk?!

Waren Mozes en Aäron hierdoor verrast? Ik neem aan van wel. We lezen niet dat de HEER hun hierop had voorbereid. Wel had Hij gezegd, dat ze niet bang hoefden te zijn bij de Farao. Dus ook niet voor die slangen en die toverkunsten. Maar dan nog blijft het overrompelend, en de vraag komt op: als de HEER dit niet doet, wie doet dat dan? Welke krachten zijn dit?

Het was in ieder geval leerzaam. Mozes en Aäron gingen de vrijheid opeisen voor het volk van God. De grote vijand zagen zij in de Farao.

Totdat al die slangen werden getoverd voor hun ogen, waardoor de Farao werd verhard in zijn weigering. Daardoor moesten zij leren (en wij ook), dat de grootste vijand niet van vlees en bloed was. De op handen zijnde bevrijding zou vooral zijn uit de machten van de duisternis. Paulus zal dat later onomwonden schrijven (in Ef. 6). De vijand die God overwint is sterk. Engelenlegers zijn daar eeuwenlang mee bezig.

Wonderen en magie

Voor het oog was er geen verschil tussen al die slangen. Aäron zal wel gezocht hebben naar die ene van hem, tussen al die andere.

Toch was het verschil er wel. Die eerste slang was een wonder van God, voortgebracht door zijn almacht. De bedoeling daarvan was om God te openbaren aan vriend en vijand.

Die andere slangen waren producten van toverij. Niet uit God en ook niet met de bedoeling Hem te openbaren, juist integendeel!

Toverij is erop uit God te verduisteren, Hem te overtroeven, mensen aan het twijfelen te brengen en bij Hem vandaan te lokken.

Ik denk dat we hierin heel basaal het onderscheid meekrijgen tussen wonderen en magie. Wonderen zijn uit God én zijn bedoeld om mensen tot geloof te bewegen, tot God te brengen. Om die reden heeft Jezus vele wonderen gedaan, terwijl Hij steeds verbood er een afzonderlijk bericht van te maken. Niet het wonder mocht centraal staan, want het ging om Jezus zelf, dat mensen Hem zouden aanvaarden als hun Verlosser.

Toverkunsten daarentegen zijn niet uit God én leiden ook nooit naar Hem toe. Ze zijn het product van satan en zijn boze geesten, die mensen (opnieuw) in hun macht willen hebben.

Speel niet met geesten!

Waarmee gezegd is, dat ze een reële macht vormen. Niet om bang voor te zijn, want zij kunnen niets beginnen tegen de macht van Jezus. Maar ook niet om onnozel mee om te gaan en zeker niet om spelletjes mee te spelen!

Geesten hoeft je maar één keer aan te roepen

om te merken dat ze er meteen zijn. Menigeen heeft dat tot z'n schrik ontdekt. Daar zit paradoxaal genoeg een sterke verleiding in: mensen gaan het proberen omdat het 'werkt'. Er zijn krachten die ze willen ervaren en ontdekken. Want er gebeurt toch 'echt' wat! Dat is nu juist zo dom. Natuurlijk is het 'echt'. De geesten zijn geen nep. Jezus werd in drie uur tijd een eeuwigheid lang aan hen overgeleverd, om ons van hen te bevrijden. *Zo echt zijn ze!* Maar dus niet om uit te proberen, maar om te mijden met hart en ziel (HC v+a 94). Anders zijn ze je dood.

De verhalen zijn er. Van enge boodschappen die plotseling worden opgevangen tijdens het glaasje draaien, en die vervolgens nog uitkomen ook! En van mensen die voelen hoe ze beetgepakt worden door onzichtbare handen. Als westerlingen willen we hierom lachen, we zijn er te nuchter voor. Maar vraag het in de wereld! Er zijn gebieden waar de krachten van geesten aan de orde van de dag zijn. Onverklaarbaar, maar wel reëel.

In Nederland is de satanskerk actief. Het hoort bij deze tijd dat ook zij wat te voorschijn komt. Wie weet kan een mens daar nog wat vinden voor z'n religieuze behoeften. Het kruis staat daar ondersteboven, wat bij ons wit is, is daar zwart. Vooral jongelui worden gelokt, bijvoorbeeld door het verschaffen van drugs. Waarna ze praktisch niet meer los kunnen komen, iets neemt bezit van hen, zelfs hun ogen gaan anders staan.

Jezus waarschuwde hier indringend voor. Als je hart niet vol wordt van Mij, als je het leeg laat staan, komt er een andere bewoner. Eerst komt die alleen, maar hij neemt al gauw z'n vriendjes mee. Totdat je helemaal vol zit ervan, en al je innerlijke vrijheid verloren is gegaan (Luk. 11:24-26).

Geweldige tekenen

Johannes ziet op Patmos in een visioen, hoe de satan is staat is een macht te laten opkomen die eruit ziet als het Lam maar spreekt als de draak (Opb. 13:11 e.v.). Imitatie is nog steeds zijn list en bedrog. In Jomanda bijvoorbeeld hoorden wij bekende klanken, ze was een medium tussen hemel en aarde en ze deed grote tekenen. Maar haar spreken was niet naar God toe, maar juist bij Hem vandaan. Want je moest in háár geloven en je werd niet echt genezen, maar je kreeg ingestraalde plaatjes die je bij je kon dragen. Wie dat deed, kon thuis nog rare dingen beleven: lampen die zomaar aan en uit gingen, deuren die uit zichzelf open en dicht sloegen, enz.

Tekenen genoeg dus. Dat wel. Maar niet uit God. Grote krachten, maar niet om te vertrouwen en dus ook niet om op te zoeken.

Geweldige tekenen zullen er zijn, velen zullen erdoor verleid worden. Jezus heeft het voorspeld (Mat. 24:24). Dus kan onze maatstaf nooit zijn, dat de bijzondere gebeurtenissen zo

echt en zo groot zijn en dat er dús wel iets in moet zitten. Nee, het punt is: *kun je Gods werk van imitatie onderscheiden?* Kun je het verschil zien tussen wat naar God toe leidt en wat van God vandaan voert?

Want tekenen kunnen ook wonderen zijn, van God. Er zijn geloofsgenoten met paranormale gaven. Sommigen zijn helderziend, anderen kunnen pijn wegnemen. Het gaat niet aan die gaven aan de duivel toe te schrijven als God ermee verheerlijkt wordt. Want dat zal de duivel nooit doen.

Dat vraagt onderscheidingsvermogen. Ik zal nooit naar iemand toegaan, die eerst als eis stelt dat ik in hem of haar geloof, of die mij nu normaal of paranormaal behandelen wil. Maar anders ligt het, als iemand Jezus belijdt, oprecht en naar de Schrift. Als ik zijn Geest herken, mag ik mij veilig voelen. Zo iemand zal ook niet vragen dat ik een ander geloof heb dan in Jezus. Op die manier heb ik in mijn omgeving al heel wat wonderlijke dingen meegemaakt.

Een keus als in het Paradijs

Maar het occulte, het oproepen van geesten en zo, is voluit het rijk van de slang. Jezus bedient zich daar niet van, Hij verbiedt ons ronduit ons daarmee in te laten (Deut. 18:9-22). Magie is daar nauw mee verbonden, de geesten en hun krachten komen daarin mee. Dat is net zo met waarzeggerij en astrologie (horoscoop!). Zoek dat niet, lees dat niet, ook niet voor de grap. *Want ieder die luistert naar de boze, geeft hem macht in zijn leven.*

In principe hebben we opnieuw dezelfde keus als in het Paradijs. Daar leefden Adam en Eva in verbondenheid met God. Op een dag sprak een slang tot haar in mensentaal. Verhip, hoe kan dat? Een sprekende slang? Daar zit wat in! Ja, daar zat zeker wat in, maar niet iets goeds. Luisterend gaf ze hem de macht in haar leven, waarna Adam volgde. Zelf kon de mens daar niet meer uit komen, met geen mogelijkheid. Zo werd de satan de overste van de wereld. Wil je dat dan nog eens proberen?

Hij is van de troon gestoten, de 'overste van de wereld' moet nu buigen voor onze nieuwe Heer. Wat niet wegneemt dat hij nog graag de overste is in harten van mensen, om hen mee te voeren naar de dood, met mooie praatjes en indrukwekkende tekenen. Daarom blijven we daarbij uit de buurt, en hebben we ook niets te zoeken bij heksen en tovenaars.

Zonder dat we dan iets te kort komen. In Gods nabijheid gebeuren wonderen genoeg, als je ze maar ziet! Zijn werken van liefde en genade overtreffen alles, en ze zijn blijvend terwijl het rijk van de duisternis verdwijnt.

Ds. B. Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum



Rechtvaardig vóór God?



schriftstudie

Hervormingsdag, de psalmen en het onrecht in de wereld (I)

De kern van het evangelie is, dat God je om Christus' wil vrij-spreekt van je zonde en je aanneemt als zijn kind. Maar gaat dat evangelie niet voorbij aan al het onrecht waar de wereld vol van is? Blijft het evangelie, zo opgevat, niet beperkt tot een zaak tussen God en jou? Of leert de Bijbel zelf dat het om méér gaat dan onze rechtvaardiging alleen?

G. Kwakkel ■

Het evangelie opnieuw ontdekt

Hoe ben ik rechtvaardig voor God? Als ik voor de hemelse Rechter verschijn, hoe kan ik dan vrijuit gaan? Hoe kan ik, zondig mens, verlost worden van de dood en het leven binnengaan? Met die vragen worstelde Maarten Luther. Hij ontdekte steeds meer dat hij het zelf niet redden kon. Hij deed enorm zijn best. Hij probeerde steeds ijveriger God te dienen. Maar het gaf hem geen rust. Hij zag in, dat het nooit genoeg was. De zo fel begeerde vrijspraak bleef onbereikbaar. Totdat Luther het licht opging, het licht van het evangelie: 'Maarten, je redt het nooit met je eigen prestaties. Je kunt nooit zoveel goeds, zoveel gerechtigheid bij God op tafel leggen, dat het genoeg is. Maar dat hoeft ook niet. De enige uitweg is niet, dat jij voldoende presteert, maar dat je ontvangt. Dat je ontvangt wat Christus voor jou gedaan heeft. De enige uitweg is dat je als arme bedelaar je hand ophoudt. En dat je leeft van de genade die God je bewijst. Door in het geloof Christus te omhelzen. Zodat zijn gerechtigheid op jouw naam komt te staan'.

De enige uitweg is niet dat jij presteert, maar dat je ontvangt

Dat was het evangelie, dat door Luther opnieuw ontdekt werd. Wij kunnen niet met ons eigen goede gedrag voor Gods troon verschijnen. Maar het hoeft ook niet. God spreekt ons van zonden vrij. Hij rechtvaardigt ons en geeft ons eeuwig leven. Dat krijgen wij uit genade alleen. Daar hoeft geen enkele prestatie van ons zelf bij. Wij hoeven het alleen maar met een gelovig hart uit Christus hand te ontvangen.

Hoe kan een mens rechtvaardig vóór God staan? Alleen door geloof in Jezus Christus. Die blijde boodschap verwoordt Paulus onder andere in Romeinen 3:21-22. Dat evangelie werd in de zestiende eeuw opnieuw ontdekt, tijdens de grote Reformatie. Elk jaar staan verschillende kerken en vele mensen daarbij stil. Dankbaar herdenken en vieren zij wat God in de grote Reformatie gaf: de herontdekking van de rechtvaardiging door het geloof alleen.

Onrecht in onze wereld

Hoe ga ik voor Gods rechterstoel vrijuit? Met die vraag worstelden Maarten Luther en vele christenen in de zestiende eeuw. Maar er zijn vandaag ook heel andere vragen waarover wij ons druk moeten maken. Niet alleen de vraag: hoe kan ik rechtvaardig voor God zijn? Maar niet minder de vraag wat er gedaan kan worden aan heel veel onrecht, dat in de wereld gebeurt. Sinds 11 september 2001 zijn wij er bijna aan gewend geraakt, dat grote aantallen mensen bij aanslagen gedood worden. Het kwaad dat terroristen bedrijven, moet gestraft worden. Dat is duidelijk. Maar lukt dat zonder dat weer andere onschuldige mensen het slachtoffer worden, in Afghanistan, Irak, of ergens anders?

Waarom gaan mensen eigenlijk over tot terroristische daden? Hoe kunnen zij zo fanatiek worden, dat zij zichzelf voor zelfmoordacties beschikbaar stellen? Daarover valt veel meer te zeggen dan ik nu kan doen. Het heeft in elk geval ook te maken met onrechtvaardige verhoudingen in onze wereld; de grote tegenstelling tussen het rijke Westen en sommige gebieden in de Islamitische wereld. Het verschil in welvaart en levensmogelijkheden is enorm. Dat moet wel spanningen en frustraties

oproepen. Die roei je niet uit met militaire acties, ook al zouden die volstrekt gerechtvaardigd zijn.

Miljoenen mensen worden onrechtvaardig behandeld: christenen, joden, maar evengoed Palestijnen en andere islamieten. Het gebeurt ver bij ons vandaan, maar ook in Nederland. Christenen van reformatorische huize gaan daarbij niet vrijuit. Ik hoef in dit verband alleen maar de term 'seksueel misbruik' te laten vallen en iedereen weet wat ik bedoel.

Het gaat niet alleen om de vraag hoe wij rechtvaardig voor God komen te staan. Het gaat evenzeer om de vraag hoe er recht gedaan kan worden aan al die mensen die door onrecht getroffen worden. Wat doen christenen daaraan? Wat doet God eraan?

Die vragen komen op uit de realiteit van ons dagelijks leven. Maar ook de Bijbel kan ons aanleiding geven die vragen te stellen. Juist als wij echt verder willen leven in het voetspoor van de Reformatie, de grote kerkhervorming van de zestiende eeuw. De Reformatoren zeiden: sola fide en sola gratia. Door geloof en door genade alleen. Zij zeiden óók: sola Scriptura. De Schrift alleen. En zeker Johannes Calvijn dacht daarbij aan de hele Schrift. Het Nieuwe Testament, waarin het evangelie van Jezus Christus duidelijker dan ooit is geopenbaard. Maar ook het Oude Testament, inclusief de psalmen. Die psalmen waren Calvijn zo lief, dat hij ervoor zorgde dat ze allemaal in de eredienst gezongen konden worden. En als Nederlandse kerken van de Hervorming gebruiken wij ze nog steeds.

'Doe mij recht'

Nu vinden wij in het boek van de Psalmen bijvoorbeeld Psalm 32. Paulus verwijst naar die psalm in Romeinen 4. Uit Psalm 32 blijkt volgens Paulus dat God ons rechtvaardig verklaart door het geloof, zonder enige verdienste van onze kant (zie Rom. 4:4-8). Maar wij vinden in ons psalmboek ook Psalm 26. Dat is een psalm, waarin iemand, David, de Here vraagt hem recht te doen: 'Doe mij recht, Here'. En hij laat daarop volgen: 'Want ik heb in onschuld gewandeld; op de Here heb ik vertrouwd zonder te wankelen' (NBG 1951). Geen vraag om vergeving dus. Geen bede om uit genade alleen de rechtvaardiging te mogen ontvangen. Maar een vraag om recht. Met een verwijzing naar zijn eigen goede gedrag, zijn eigen trouw aan de Here.

Vele gereformeerde broeders en zusters vinden het moeilijk om dat te zingen of te bidden. Wij weten maar al te goed, dat wij voor Gods rechterstoel niet vrijuit kunnen gaan. En dat wij bij God niet met ons goede gedrag hoeven aan te komen. Maar de bidder van Psalm 26 doet het zonder aarzelen. Hij is zo zeker van zijn zaak, dat hij de Here uitnodigt zelf de proef te nemen: 'Toets mij maar, keur mijn nieren en mijn hart; dan zult U wel zien, dat het zó is als

ik het zeg. Ik houd echt uw goedheid voor ogen. Ik mijd zoveel mogelijk de boosdoeners. Met hun praktijken laat ik mij niet in. Ik zoek het veel liever in de tempel. Daar was ik mijn handen, en met recht, want ik ben onschuldig. Daar neem ik deel aan de rondgang om uw altaar en verkondig ik uw grote daden. Ik leef echt anders dan zondaars en bloedvergieters of mensen die rechters proberen om te kopen' (vgl. Ps. 26:2-10).

Bij God gebleven

Nee, David wil in Psalm 26 niet zeggen, dat hij helemaal vrij van zonde is. Hij heeft het over zijn 'onschuld' (NBG 1951), zijn 'oprechtheid' (Statenvertaling) of zijn leven 'zonder dwalen' (NBV). Daarmee doelt hij op zijn trouw aan zijn God, zijn aan de Here toegewijde leven. Dat is geen leven zonder enige uitglijder of misser. Het is wél een leven, waarin je met alles naar God toegaat, ook met je zonde.

een leven waarin je met alles naar God toegaat, ook met je zonde

Dat blijkt op andere plaatsen in de Bijbel waar soortgelijke uitdrukkingen worden gebruikt, bijvoorbeeld in Psalm 41:13. Daar zegt David tegen de Here: 'Als u mij bijstaat, omdat ik onschuldig ben' (NBV). Dan gebruikt hij precies hetzelfde woord 'onschuld' als in Psalm 26:1 en 11. Maar in vers 5 van diezelfde Psalm 41 zegt hij: 'Heer, wees mij genadig, genees mij, ik heb tegen u gezondigd'. Dat kan dus volgens Psalm 41 samengaan: dat je erkent, dat je tegen God gezondigd hebt; en dat je tegelijkertijd spreekt over je eigen onschuld.

In Psalm 26 vraagt David de Here om recht. Concreet bedoelt hij daarmee de Here te vragen hem te verlossen. Zo zegt hij het in vers 11: 'Verlos mij'. Als David de Here vraagt hem recht te doen, zou dat de indruk kunnen wekken dat hij bij God om loon komt vragen. Dus, dat hij de Here als een meester of een baas ziet bij wie hij het zelf moet zien te redden, met zijn eigen prestaties waarvoor hij beloond moet worden. Maar dat is pertinent niet de bedoeling. David laat in Psalm 26 duidelijk genoeg blijken, dat hij wil leven van Gods liefde en van Gods gunst. Dat blijkt uit het zinnetje dat in vers 11 direct volgt op de vraag 'verlos mij', namelijk: 'Wees mij genadig'. David beseft: als de Here mij verlossen wil, als de Here mij recht wil doen, zal dat toch een kwestie van genade zijn.

Dat blijkt ook al eerder in de psalm. In vers 3 staat: 'Uw goedertierenheid houd ik voor ogen' (NBG 1951). Wat David voor ogen staat, is Gods goedertierenheid, Gods trouwe gunst, oftewel zijn liefde (zo NBV). Even verderop, in vers 6, laat hij merken, dat hij het zoekt bij het altaar in het huis van de Here. Misschien denkt hij daarbij wel aan de offers die op dat altaar





gebracht werden. Offers, ook voor de verzoening van zijn zonden. Maar dat hardop zeggen doet hij niet.

Nee, het enige wat David zegt, is, dat hij trouw gebleven is aan zijn God. Aan de Here, die een verbond met Israël gesloten heeft. En ook met hem, als lid van het volk Israël. Dat verbond was voluit een genadeverbond. Het kon alleen maar bestaan dankzij de gunst en liefde van God voor het volk dat Hij had uitgekozen. Aan die God en zijn verbond had David vast gehouden.

Geen vergeving nodig?

Nu had David op dat moment kennelijk redenen om voor zijn leven te vrezen. Om de een of andere reden was hij bang, dat hij plotseling uit het leven weggerukt zou worden. Oftewel dat hij het lot van een zondaar of bloedvergietter zou ondergaan. Daarom bidt hij: 'Verwerp mij niet met de zondaars, met mensen die bloed vergieten' (vers 9, NBV). 'Verlos mij van het kwaad dat mij bedreigt' (vers 11b).

Volgens David is het zo, dat de Here dat eenvoudigweg niet kán doen. Dat Hij dat, om het in de taal van vandaag te zeggen, gewoon niet maken kan. Dat zou echt onrechtvaardig zijn. Daarom bidt hij God om recht: 'Doe mij recht, Here; voltrek aan mij niet de straf die niet ik, maar die een boosdoener verdient; bewaar mij voor die plotselinge dood die mij bedreigt'.

Om die bede te onderbouwen wijst David op zijn eigen leven. Zijn eigen leven, waarin Hij God trouw is gebleven. En daarbij rept hij met geen enkel woord over zijn zonde. Hij vraagt niet om vergeving. Hij bidt niet eerst om rechtvaardiging, uit genade alleen. Hij zegt niet: 'Ach, Here, doe nog één keer niet met mij zoals ik verdien; spaar mij nog dit maal'. Hij vraagt wel om Gods gunst: 'Wees mij genadig'. Maar tegelijk zegt hij heel eenvoudig: 'Here, doe mij recht; U ziet toch zelf wel, dat dat niet passend zou zijn, dat uw straf mij treffen zou?!'

Hoe kan David zo bidden? Of liever nog: kunnen wij nog zo bidden? Kun je net als David aan de Here vragen je recht te doen? Zonder dat je schuld belijdt, op je zonde wijst of om vergeving vraagt? Pretendeer je dan niet, dat je toch uit jezelf rechtvaardig vóór God staat? In plaats van alleen uit genade rechtvaardig verklaard te worden?

Volgende week wil ik op die vragen antwoord geven. Ik zal dan beginnen met eerst naar twee andere psalmen te kijken, waarin op net zo'n manier gesproken wordt als in Psalm 26. Namelijk: Psalm 44 en Psalm 18.

Prof. Dr. G. Kwakkel doceert Oude Testament aan de Theologische Universiteit te Kampen.



lied van de week

Het lied van de week voor zondag 5 november is gezang 23 uit het Liedboek. Een bespreking daarvan heeft gestaan in De Reformatie van 6 februari 1999, jaargang 74 nr. 18

KERNREDACTIE:

Dr. E.A. de Boer,
Prof. Dr. B. Kamphuis

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Drs. A.L. Th. de Bruijne, Drs. I.D. Haarsma,
Prof. Dr. G. Kwakkel, Drs. B. Luiten,
Drs. K. de Vries, J. Westert.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, Drs. E. Brink, J.M. de Jong,
Ds. G. Riemer, Dr. J. Smelik,
Drs. H. Veldman

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3013636

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per
post via bovengenoemde postbus.
Uitgever: Print Media bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3013636.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,50 per jaar
abonnementsprijs per 01-01-2006 € 49,95
studenten € 19,50;
buitenland € 109,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december
- opzegging van het abonnement dient 1
maand voor aanvang van het nieuwe abon-
nementsjaar schriftelijk of per e-mail te
geschieden (voor 1 december)
Losse nummers € 1,50 (incl. porto).

De Reformatie is op Daisy cd-rom
verkrijgbaar bij de Chr. Blinden-
bibliotheek voor blinden en slecht-
zienden. Tel. (0341) 565477.



ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):

J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
fax 050-4091252
e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl
Prijs: € 0,45 per mm.
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uit-
gever is het niet toegestaan artikelen uit dit
blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl
ISSN 0165-5191

Schitterende schilderijtjes in een privé gebedenboek



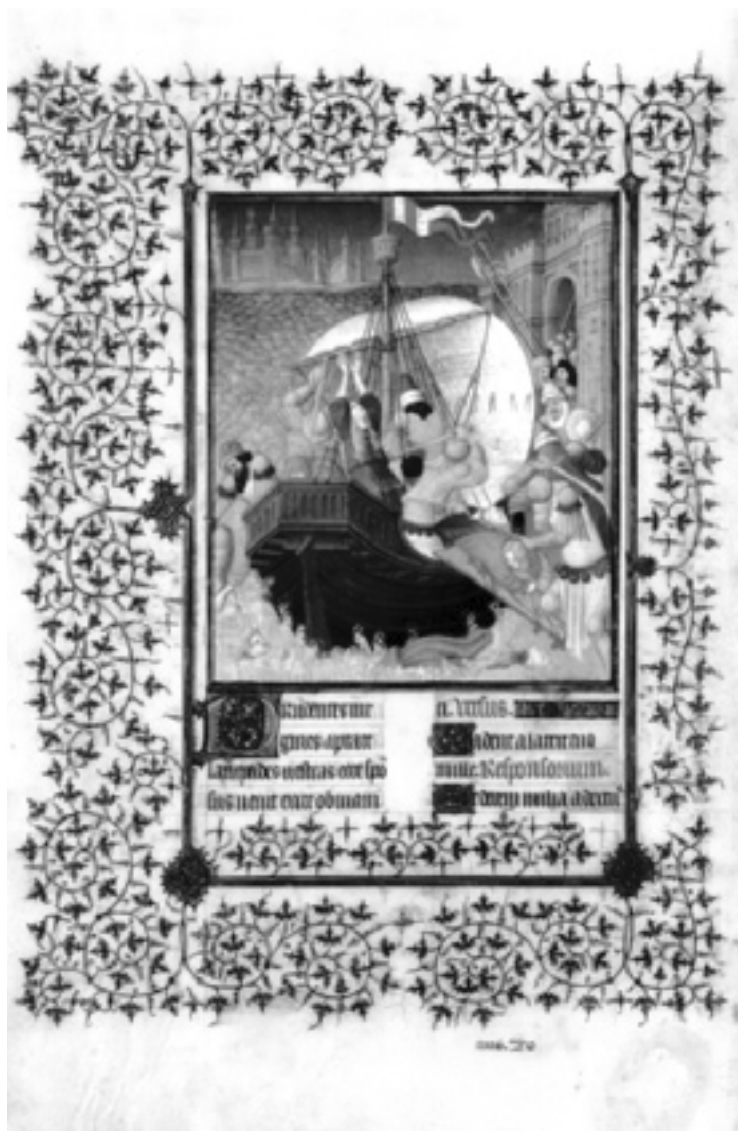
Vijfendertig jaar geleden kwam ik ze voor het eerst tegen, de gebroeders Van Limburg. In mijn handboek voor de kunstgeschiedenis werden ze uitgebreid besproken. Hun werk was iets bijzonders: bladzijden uit een laatmiddeleeuws gebedenboek, prachtig versierd met echte landschappen. Geen decors voor bijbelse gebeurtenissen, maar gewoon een boer die op het land werkt of monniken die vissen in een vijver. Voor het eerst sinds de klassieken werden daar land en lucht, licht- en dieptewerking met elkaar tot een harmonisch geheel verbonden. En dan nu ineens een grote verrassing: Nijmegen exposeert de gebroeders Van Limburg!

J.M. de Jong ■

Unieke bruikleen

Het Nijmeegse museum Het Valkhof heeft een primeur. Voor het eerst is aan de drie schilderende broers Van Limburg een overzichtstentoonstelling gewijd. Bij de aankondiging daarvan veerde ik op: de kalenderplaten van de Van Limburgs uit hun meesterwerk *Les très riches Heures du Duc de Berry* stonden me, na die 35 jaar, nog helder voor de geest. De informatie van het museum deed de verwachtingen verder stijgen: behalve genoemd werk, illustreerden ze ook een *belles Heures*, een *petites Heures*, een *Bible Moralisée*. Zouden die allemaal te zien zijn? En wat een productie in een periode van zo'n vijftien jaar, tussen 1400 en 1416. Ook nog eens voor dezelfde opdrachtgever, de Franse hertog Jean de Berry (1340-1416), een oudere broer van hertog Philips de Stoute van Bourgondië.

Jammer voor de liefhebbers, maar de *Très riches Heures* mag het Musée Condé in Chantilly, Frankrijk niet uit. Op de tentoonstelling moeten de bezoekers genoegen nemen met een facsimilé en een animatie. Maar dat andere beroemde werk, *Les belles Heures*, is er wel. Dat wil zeggen, van de circa 425 bladzijden die het boek telt, worden er tien dubbele pagina's (dat zijn 20 bladzijden) met daarop in totaal 17 miniaturen (boekillustraties) getoond. En dat is heel bijzonder, want wie haalt er nu voor een tentoonstelling van een paar maanden een heel boek uit elkaar. Het Metropolitan Museum of Art te New York was bezig met de restauratie van het werk, waarvoor alle bladen van elkaar los werden gehaald. Dat feit, gecombineerd met de viering van Nijmegen 2000 jaar stad en het gegeven dat de gebroeders Van Limburg precies 600 jaar geleden in dienst traden van de hertog De Berry bracht het Amerikaanse museum ertoe, deze tien bladen uit te lenen.



Gebroeders Van Limburg: De heilige Ursula en de elfduizend maagden. Bladzijde 178 verso uit *Les belles Heures* de Jean de Berry



Getijdenboek

We lezen thuis uit een dundruk bijbel. Gebeden formuleren we zelf. Aan tafel gebruiken we misschien een bijbels dagboek, wellicht met suggesties voor een afsluitend gebed. Jean de Berry, Philips de Goede en vele andere gelovigen hadden in de 14^e en 15^e eeuw hun eigen gebedenboek. Zo'n boek was overigens wel behoorlijk duur. De bladen waren van het kostbare perkament. De teksten waren handgeschreven. Wanneer je opdracht gaf tot het maken van zo'n *getijdenboek*, dan kon het jaren duren voordat het af was. Zeker als het werk ook nog langs de miniatuurschilder moest voor het aanbrengen van illustraties. Het was niet ongebruikelijk dat er later losse bladen met miniaturen werden ingevoegd.

Kern van de getijdenboeken van de hertog van Berry zijn de *Mariagetijden*. De verering van Maria en trouwens van allerlei andere heiligen, nam in de late middeleeuwen sterk toe. Op vaste tijden, net zoals dat in de kloosters gebeurde, deed de hertog zijn religieuze plicht. De teksten die hij dan las, waren fragmenten uit het Hooglied en de Psalmen; daarnaast lofzangen ter ere van de Heilige Maagd. Maar niet alleen de verering van Maria als de Moeder van God hield de gelovige bezig. In het leven van de

hertog speelden zonde en dood kennelijk een grote rol. In zijn getijdenboeken staan ook *boetpsalmen*, en het zogeheten *dodenvigilie*, dat gebeden werd ten gunste van gestorven familieleden opdat ze sneller vanuit het vagevuur in de hemel zouden komen.

Naast deze gebedsteksten bevatten de getijdenboeken voorin een kalender. In de *belles Heures* zijn dat de eerste 24 bladzijden. De dagen van de maand worden niet genummerd zoals op onze kalenders. Vanaf 1 januari staan ze aangegeven met letters: a tot en met g. Dan is de week om en komt weer de letter a. Die is dan ook steeds mooi versierd. Die nummering loopt gewoon door over de maanden. Achter de dagletter staat de naam van de heilige aan wie die dag gewijd is. Zo vermeldt 1 september, met dagletter f, de namen *Saint Leu* en *Saint Gille*, in ons land twee volslagen onbekende heiligen.

Van Nijmegen naar Parijs

De gebroeders Van Limburg, wie waren dat en wat hebben ze met Nijmegen te maken? Mijn oude handboek uit 1967 vertelt over deze miniaturisten: *de schilders waren Pol de Limbourg en zijn twee broers, Vlamingen, die zich in Frankrijk hadden gevestigd*. De broers Herman, Paul en Johan van Limburg waren Nederlanders. Dat



Gezelschap in hofkledij. Zilverstifttekening, ca. 18 bij 23 cm. Gelre, omstreeks 1415. Mogelijk gaat het in deze tekening om een symbolische voorstelling, de tegenstelling tussen standvastige liefde (links, het paar dat samen naar een hondje, symbool voor trouw, kijkt) en ontrouw (het stel dat van elkaar wegdraait, waarvan de man een fluit, symbool van de ondeugd, vasthoudt).

wil zeggen, ze werden geboren tussen circa 1385 en 1388 in de Burchtstraat te Nijmegen, de hoofdstad van het hertogdom Gelre. Een gebied dat zich uitstreckte van Hattem tot voorbij Roermond en van Gorkum tot bijna bij Winterswijk. Hun oom van moederszijde, Jan Maelwael, was hofschilder van Filips de Stoute. Hij haalde zijn drie neven naar het Bourgondische hof. Daar kwamen ze in contact met de hertog van Berry, die een groot kunstverzamelaar was en veel opdrachten aan kunstenaars verleende. Van hem kwamen de opdrachten tot het vervaardigen van die prachtige getijdenboeken. De drie broers Van Limburg maakten daarvoor de ontwerpen van de miniaturen en voerden een gedeelte ervan zelf uit. Tijdens de pestepidemie die Parijs in 1416 trof, moeten ze zijn overleden, evenals hun opdrachtgever.

Terug in hun geboortestad

De tentoonstelling in het Nijmeegse Museum het Valkhof zet de broers en hun werk terug in de tijd. Ruime aandacht is er voor het artistieke klimaat waarbinnen de drie kunstenaars opgroeiden en hun artistieke vorming kregen. Behalve bodemschatten en documenten uit het stadsarchief zijn er prachtige Mariabeelden te zien, liturgische objecten en heel veel getijdenboeken met prachtige illustraties. Die laatste groep maakt duidelijk dat de invloed van de schilderende broers op tijdgenoten en navolgers erg groot was. Heel bijzonder zijn de tekeningen die met een zilverstift op geprepareerd perkament zijn gemaakt. Ook heeft het museum een scriptorium ingericht, een schrijfatelier waarin de bezoeker te weten komt hoe een miniatuur tot stand kwam, welke pigmenten in de verf gebruikt werden en met welke gereedschappen er werd gewerkt. Hoogtepunt van de expositie zijn de tien dubbelpagina's uit de *belles Heures*. Alle katernen van het boek zijn voor de restauratie uit elkaar gehaald, zodat ook de samenstelling van het boek kon worden bestudeerd. In de vuistdikke catalogus wordt daar uitvoerig aandacht aan besteed. De miniaturen op de geexposeerde bladzijden zijn juweeltjes van schilderkunst op de vierkante centimeter. De bladzijden zijn 24 bij 17 cm. De marge is gemiddeld 1½ cm en dan is nog ongeveer de helft van het oppervlak tekst en randversiering. De meeste miniaturen zijn niet groter dan 8½ bij 10 cm. Opvallend daarbij is de afgewogen aandacht voor het totaal van de compositie in relatie tot de weergave van interessante details.

Een mooi voorbeeld daarvan is de voorstelling van de *Heilige Ursula en de elfduizend maagden* (zie afb. op pg. 87). Deze vrouwen op pelgrimage werden volgens de legende door de Hunnen, die net de stad Keulen belegerden, daar in de buurt gedood omdat ze hun kuisheid niet wilden opgeven. De vlakverdeling bestaat uit een aantal grote, bijna egale kleurvlakken: water en lucht, de stadspoort, het schip, het zeil en de

figuren. Meer is niet nodig, de beschouwer is zo optimaal geconcentreerd op het gebeuren. De compositie vertoont twee bewegingen: enerzijds de golf van figuren (vrouwen en soldaten) van links via het schip naar de kade en dan omhoog naar de stadspoort. Anderzijds de rondcirkelende vormen van schip en zeil die het centrum van de handeling markeren, die van rechts beneden naar linksboven loopt. Rechts zien we, met veel helderrood bloed gemarkeerd, de moord op twee vrouwen, links naar boven, op het schip, Ursula die in uiterste nood naar de hemel een gebed om hulp uitschreeuwt. Ook al klopt het perspectief niet volgens wiskundige regels, hier is wel een volledige eenheid van objecten in een natuurlijke ruimte geschapen. Het blauwe silhouet van de stad Keulen in de verte geeft de voorstelling een enorme diepte. Deze miniatuur met daaronder gebedspreuken hoort bij 21 oktober, de feestdag van de heilige Ursula. Haar geloofsmoed was een voorbeeld voor de gelovige bidder. En de relieken van haar die de hertog van Berry in zijn bezit had, zullen de verbondenheid met het heilige nog versterkt hebben.

Deze expositie in Nijmegen geeft een beeld van de religieuze macht van de katholieke kerk in de wereld van de kunst voor de Reformatie, maar laat ook zien hoe de kunstenaars steeds opener naar de door God geschapen wereld keken en de vele mogelijkheden van de schilderkunst ontdekten.

J.M. de Jong is leraar Culturele en Kunstzinnige Vorming aan de Gereformeerde Scholengemeenschap Randstad te Rotterdam en docent Kunst- en Cultuurwetenschap aan de Evangelische Hogeschool te Amersfoort.

N.a.v. tentoonstelling *De gebroeders Van Limburg; Nijmeegse meesters aan het Franse hof, 1400-1416*.
Te zien in het Museum Het Valkhof te Nijmegen, tot 20 nov. 2005.
Geopend: di-vr 10-17 uur; za 12-17 uur.
Websites: www.museumhetvalkhof.nl en www.gebroedersvanlimburg.nl
Catalogus: 447 blz., vele kleurenafbn., 15 artikelen over aspecten van leven en werk van de gebroeders Van Limburg.
Prijs € 34,90.



Brief aan de broeders en zusters van de nieuwe vrijmaking



‘De onlangs afgesloten Generale Synode van Amersfoort-Centrum besloot een brief te zenden aan de broeders en zusters van de nieuwe vrijmaking. Hieronder volgt de tekst van die brief’.

Geachte broeders en zusters,

Graag vragen wij als Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland - Amersfoort-Centrum 2005 uw aandacht.

Onze synode was de eerste na het uiteengaan van uw en onze kerkelijke wegen in 2003 en volgende jaren. U zult begrijpen dat ons dat vanaf het eerste begin van onze vergadering voor ogen heeft gestaan. Gedurende onze vergaderperiode was het ook meer dan eens direct aan de orde.

Jarenlang hebben u en wij samen van het ene brood gegeten en uit één beker gedronken, de beker van het nieuwe verbond in Christus' bloed. We hebben samen ons hart opgehaald aan het evangelie en aan het verbond van God. Schouder aan schouder stonden we in allerlei activiteit in het rijk van God. We hebben samen de vreugde van wederkeer tot Gods Woord gedeeld en het geestelijk huis van God in de wereld willen bouwen. We hebben samen dwaling en zonde onderkend en er de strijd mee aangebonden. De HERE had ons aan elkaar gegeven. Zo was het en zo beleefden we het ook. Eén in het buigen voor Gods Woord en in binding aan de confessie. Eén in het uitzien naar de bruiloft van het Lam. Daarom voelt het als meer dan een amputatie dat we niet meer rond kansel, doopvont en avondmaalstafel met elkaar verbonden zijn. Het is een verdeeldheid die de HERE verdriet doet en ons getuigenis naar de wereld schaadt. Dat motiveert ons om ons als synode tot u te wenden.

De afgelopen tijd is op allerlei manieren en niveaus op uw uittreden gereageerd. Niet zelden bleek daarbij hoe moeilijk het is om gevoelens adequaat te verwoorden en de gezindheid van Christus te blijven vertonen. Lang niet altijd lukte dat. Met ons synodaal appèl zoeken wij uw hart. Maar we realiseren ons dat het niet gemakkelijk zal zijn elkaar te bereiken. Aan weerszijden kunnen weerstanden en stoorzenders de oefening van contacten zo maar vertroebelen. Toch schrijven we u deze brief. Want ons hart gaat naar u uit en wij hebben

verdriet om beschadigde familiebetrekkingen en persoonlijke vriendschappen. Bovenal zien wij een roeping van Godswegen tot herstel van de broederlijke eenheid. Wij schrijven onze brief in afhankelijkheid van en in vertrouwen op de Here die als Enige in staat is ons onvermogen te overwinnen en de eenheid tussen u en ons te herstellen.

Aangevochten en kwetsbaar

Wij zijn van oordeel dat er in de Gereformeerde Kerken veel is waarvoor de apostelen ons de Here hebben leren danken (vgl. bijv. 1 Kor. 1:4-9). We denken aan wat Christus en zijn Geest in de gemeenten werken aan geloof en gehoorzaamheid, aan liefde voor de Here en inzet voor zijn rijk, aan offerbereidheid en gastvrijheid jegens de naaste.

Dat mag ons niet gearriveerd maken. We realiseren ons wie we van onszelf zijn. En dan kijken we niet naar sommige personen of tendensen onder ons. Maar dan hebben we het over ons allen samen en ieder persoonlijk. Verootmoediging past ons niet maar vanwege bepaalde zonden, maar vanwege ons aller zondaar-zijn. We zien hoe satan een greep doet naar het hart van ons allen en naar dat van onze kinderen. We belijden dat we geen van allen immuun voor zonde en dwaalleer zijn. Allen zijn we, meer dan ons lief is, kinderen van onze tijd en hebben we te vechten tegen de drang tot autonomie die diep in ons geworteld zit. We betrappen onszelf erop dat ons westerse verlangen naar rust en gemak en genot onze bereidheid tot offeren en dienen ondergraaft. Er komen inzichten op ons af en in ons op, waarvan we het moeilijk vinden ze af te wegen in het licht van de Schrift. We zien ons in een samenleving met zoveel secularisatie, leegte en genotzucht gesteld voor uitdagingen, vragen en gevaren, waartegen we als mensen niet zijn opgewassen. Voor zelfverzekerdheid is geen enkele reden. We zijn niets zonder het bloed van Christus en de kracht van zijn Geest.

Katholiek gereformeerd

In de afgelopen jaren verbraken anderen dan u individueel de gemeenschap met ons omdat we 'te gereformeerd' zouden zijn en 'te veel geregeld' zouden hebben. In úw geval gaat het om een gezamenlijke en in een publieke 'Akte van vrijmaking of wederkeer' geuite klacht in onze richting van tegengestelde aard. Naar uw oordeel zijn wij plurale kerk geworden en is de gereformeerde leer bij ons niet langer veilig. Uw 'Akte van vrijmaking of wederkeer' is een oproep aan ons om terug te keren. In antwoord daarop is het ons een behoefte om duidelijk te maken waarvoor wij staan.

1. Wij belijden het goddelijk gezag van de Heilige Schrift. Daarom raakt het ons als u in uw 'Akte van vrijmaking of wederkeer' spreekt over synodebesluiten van onze kerken die 'direct in strijd zijn met dat Woord van onze God'. In de revisiezoekende die wij te behandelen kregen, hebben wij geen bewijs voor strijdigheid van enig synodebesluit met het Woord van God of met de belijdenis van de kerk gevonden. Wij hebben als Gereformeerde Kerken ook nergens verklaard dat wij ons niet meer zouden willen onderwerpen aan de Heilige Schrift of ons niet langer gebonden zouden willen weten aan de gereformeerde belijdenis. Integendeel, Gods Woord en de belijdenis van de kerk worden voortdurend als norm beleden en concreet als maatstaf gehanteerd in onze besluiten.
2. Wij willen onderkennen wat in allerlei concrete situaties de wil van God is. Wij zijn er daarbij op uit het Woord van God maximaal recht te doen. Maar wij willen *niét alle consequenties die wij trekken*, met goddelijk gezag of met het gezag van de Schrift bekleeden. In onze menselijke concretisering en uitwerking van wat het geheel van de Schrift ons aanreikt, laten zich culturele beperkingen en factoren niet ontkennen. Reformatie is voor ons dan ook niet een alsmaar 'verdergaan' in het verabsoluteren van bepaalde en altijd beperkte consequenties uit Gods Woord, maar 'terugkeer' naar Gods Woord in zijn volle breedte. Niet in steeds verder gaande uitwerkingen en toepassingen die wij aan Gods Woord geven (en die zomaar menselijk eenzijdig kunnen worden), maar in het Woord van God zelf ligt de schat en de kracht van de kerk.
3. Wij zijn kerken van de reformatie. Voor de reformatie was typerend dat zij slechts bond aan het Woord van God (art. 7 en 32 NGB). Naast het Woord van God - en de belijdenis die dit Woord samenvattend naspreekt - kennen wij allerlei afspraken, regelingen en kerkelijke uitspraken. Net als u zien wij daar het belang van in. Ze zijn dienstig voor de opbouw en regering van de kerk. God is immers geen God van wanorde. Hij wil vrede door recht en door duidelijkheid en door trouw. Maar hoe belangrijk concrete uitspraken, afspraken en

regelingen ook zijn, ze zijn van een andere orde dan Gods Woord en de belijdenis van de kerk. Ze zijn geen onmisbare zekeringen waarvan ons heil afhangt. Dat heil ligt vast in Christus en in zijn Geest.

4. De binding aan de gereformeerde belijdenis is naar onze overtuiging voluit een katholieke zaak. Daaraan willen wij ons kerkelijk leven ook afmeten. Wij nemen het dan ook serieus dat we in onze binding aan de gereformeerde leer te maken hebben met het algemeen ontwijfelbaar christelijk geloof, het geloof van de kerk van alle plaatsen en alle tijden. Maar we willen onze grenzen onder geen beding nauwer trekken dan deze katholieke gereformeerde binding (vgl. de titel van de brochure van onze deputaten 'betrekkingen buitenlandse kerken' *Not beyond what is written*, met een duidelijke zinspel op de uit de tijd van de Vrijmaking zo bekende tekst 1 Korinte 4:6). Zo houden wij vast wat tot de breedte en hoogte en diepte van de liefde van Christus behoort.
5. Gods volk is de eeuwen door een aangevochten en zondig volk geweest. Nooit is dat op zichzelf voor knechten van God een rechtvaardiging geweest om de kudde van de HERE te verlaten. Integendeel. Iemand als Elia werd teruggezonden naar zijn taak in het Israël van Achab. Juist in de strijd tegen zonde en dwaalleer bewijzen we dat we in de kerk elkaars herders zijn. Het leven in de kerk speelt zich niet alleen af in dagen met mooi weer en zonder gevaar en strijd.
De Here Jezus schreef het volk waaronder Hij werkte niet af, maar ging het gevecht aan met de duivel voor 'de verloren schapen van het huis Israël'. Niet voor rechtvaardigen, maar om zondaars tot bekering te roepen, kwam Hij die de goede Herder is. Alleen wanneer wij zouden worden uitgeworpen of gedwongen tot zondigen, is er een grens: God meer gehoorzaam zijn dan de mensen.
6. In de strijd voor reformatie en kerkherstel, zo hebben we als gereformeerden altijd beklemtoond, komt het erop aan geduld te oefenen onder het beslag van het Woord van God. Gereformeerden hebben altijd gewezen op het geduld van God met geknakt riet en walmende vlaspijpen en hebben altijd hun vertrouwen gesteld op de levende Christus en de werking van zijn evangelie. Niet om zonde goed te praten, maar om die juist in de kracht en weg van de Geest te overwinnen (vgl. het vierde in de reeks van besluiten van onze synode naar aanleiding van de voorstellen van deputaten 'huwelijk en echtscheiding'). Dat gaf bij alle zwakheid van geloof en bij alle kwade begeerten van het vlees die er in ons zijn overgebleven, barmhartigheid, beslistheid en vertrouwen.
7. Ons ideaal is nooit de rust van het conventiekel geweest. Of een geestelijk keurkorps





van gelijkgezinden. De kerk van Christus bestaat dankzij Gods genade voor zondaren, kent een verscheidenheid aan gaven, kenmerkt zich door liefde en zorg voor allen die door Christus geroepen zijn, en zet zich waar nodig in voor reformatie en kerkherstel. Zo willen wij kerk zijn. En niet tot kring verworden.

Appèl

Wij hopen op deze wijze aangegeven te hebben hoe wij katholiek gereformeerd willen zijn en blijven.

We doen een beroep op u om ons in deze gereformeerde intenties te aanvaarden en u open te stellen om van hart tot hart met ons te willen spreken. Uit liefde voor het katholiek karakter van het geloof en van de kerk. Uit liefde voor de Heer van de kerk, onze goede Herder die Verlosser is van zondaren en Beschermers van een in zichzelf kwetsbaar, zondig en onwillig volk. Wat zou het een geschenk zijn als we elkaar kerkelijk weer zouden vinden in de eenheid van het ware geloof. Wij menen dat schriftwoorden als 1 Korinte 3 (over de tempel van God), 1 Korinte 12 (over het lichaam van Christus) en Efeze 4 (over de eenheid en gezamenlijke opbouw van de kerk) ons daartoe ook verplichten.

In de wereld

Wij doen ons beroep niet op u vanuit de overtuiging dat het in onze kerken allemaal goed is, en 'vrede zonder gevaar'. Want dat is het niet. Wij willen ons niet beter voordoen dan we zijn. Wat zijn we kwetsbaar van onszelf. Op onze synodetafel lagen tal van ingekomen stukken en deputatenrapporten die getuigden van de geestelijke strijd tegen meer dan vlees en bloed. Wij kregen verzoeken om duidelijke uitspraken op het punt van huwelijk en echtscheiding, pastorale omgang met homofiele broeders en zusters, zondagsheiliging. In het rapport van deputaten 'huwelijk en echtscheiding' werd - tegen het huidige levensgevoel waaraan ook wij blootstaan in - de noodzaak beklemtoond van een levensstijl die over heel de linie zich kenmerkt door maximale toewijding aan God uit kracht van de overvloedige genade in Christus, en door de bereidheid tot kruisdragen en dienstbetoon vanuit het perspectief van het komende rijk van God. Aangezien werd hoe de geest van individualisme en relativisme, van materialisme en genotzucht ook onder ons haar uitwerking heeft. In besprekingen en rapportage over zaken rond kerkrecht en kerkorde bleek hoe beducht we hebben te zijn voor de gevaren van angstige regelzucht enerzijds en onverschilligheid voor kerkelijke afspraken anderzijds.

Via deputaten 'zending, hulpverlening en training' kregen we een document (*The Candlestand Statement*) met 'gereformeerde overwegingen bij de charismatische beweging', dat

naar de bedoeling van de opstellers ook ingrijpt op discussies in Nederland. In onze brief aan de Christelijke Gereformeerde Kerken schreven we: 'Wij weten bovendien dat, als het om ontwikkelingen bij ons gaat, door u en andere gereformeerde belijders met spanning gekeken wordt hoe wij als kerken vanuit het Woord van God ingaan op en omgaan met de vragen die de hedendaagse tijd ons stelt. We vinden het belangrijk voor deze vragen niet weg te lopen, maar we realiseren ons dat we in een proces zitten dat tal van risico's en gevaren kent. En dat wij ondanks soms stoere woorden maar kleine kracht hebben. We begrijpen dat wij in deze situatie van u en anderen niet automatisch een blanco vertrouwenscheque mogen vragen'.

Maar in dit alles kennen we ook onze Heiland. Hij bad dat zijn Vader ons niet uit de wereld zou wegnemen, maar ons midden in die wereld zou bewaren in zijn heilige naam (Joh. 17). We weten ons aan Hem verplicht om gereformeerd te zijn midden in de wereld, die van Hem is, en in een tijd die aan zijn zeggenschap en zorg niet onttrokken is: ook 2005 en eventuele volgende jaren noemen we niet voor niets een annus Domini. Aan de uitdagingen, vragen en gevaren van vandaag kunnen wij ons niet onttrekken. En dat willen we ook niet. We willen ons er open en eerlijk mee confronteren. Onze besprekingen over de zgn. missionaire deputaatschappen, over de relatie met onze overheden en over de ruimte die we wilden geven aan het werk van de geestelijke verzorging in krijgsmacht, penitentiare inrichtingen en zorginstellingen bepaalden ons bij onze plaats in de samenleving en op het publieke karakter van ons getuigenis. We willen niet alleen in onze erediensten, maar in heel ons leven de Here dienen en onze Heiland volgen. Wij menen dat ook u niet aan de vragen van deze tijd voorbij kunt. Ook u wilt gereformeerd zijn in een ontkerstende en veelszins lege wereld. Wat zou het een geschenk zijn als we elkaar daarin zouden kunnen bijstaan. U met uw gaven. Wij met de onze. Het Woord van God heeft immers niet alleen u of ons bereikt en houdt ook niet bij u of bij ons halt. Het is het Woord dat ook voor de 21e eeuw bestemd is, voor de mens van vandaag, de mens die bij u en bij ons in de kerkbank zit.

Bijlagen

Wij vonden bij allerlei onderdelen van de agenda stukken op onze tafel die raakten en refereerden aan de zaken die voor u blijkens uw 'Akte van vrijmaking of wederkeer' en blijkens de brochure *Laten wij ons bekeren* aanleiding waren de kerkelijke gemeenschap met ons te verbreken.

Wij zenden u de besluiten die wij namen in zaken die in uw 'Akte van vrijmaking of wederkeer' genoemd of aangeduid worden: die over het vierde en zevende gebod en over kerkelijke eenheid. Ook voegen we bij het besluit over

sacramentsbediening in de krijgsmacht, dat in de brochure *Laten wij ons bekeren* op blz. 84v. genoemd wordt. Wij moeten u zeggen dat we ons in het beeld dat in uw pers van onze besluitvorming geschetst is, niet herkennen. We hopen dat uit onze besluiten duidelijk mag worden dat we hebben willen spreken vanuit de Schriften.

In uw 'Akte van vrijmaking of wederkeer' en op blz. 84v. van de brochure *Laten wij ons bekeren* worden ook diverse liturgische besluiten genoemd. Daarvan zenden we u de besluiten inzake het ordinarium. Inzake de zegenende preeklezer merken we op dat reeds vanaf de synode van Heemse 1984-85 ervan wordt uitgegaan dat het bewijs niet is geleverd dat het uitspreken van de zegengroet en het opleggen van de zegen alleen toekomen aan de dienaar des Woords (Acta art. 70, besluit 2 grond a).

De synode van Zuidhorn 2002 heeft aangegeven dat m.n. de liturgische besluiten aanleiding geweest zijn tot veel onvrede. Wij zijn ons daarvan bewust. En we betreuren dat ook. Maar hoe belangrijk ook, we achten het geen zaak die kerkelijke scheiding rechtvaardigt. En we vragen u ook om ons in dezen wel recht te doen. Over concrete nieuwe gezangen en over concrete liturgische afwegingen lopen de meningen onder ons uiteen. Maar we zijn van oordeel dat de procedure als zodanig om te komen tot een nieuwe selectie van liederen niet als onzorgvuldig of als in strijd met Gods Woord kan worden aangemerkt. Het gezag van Gods Woord is uitdrukkelijk in de criteria voor kerkliederen verwoord. Liederens hebben uit een oogpunt van zorgvuldigheid een gekwalificeerde meerderheid nodig om in eerste lezing te worden vrijgegeven. En van de mogelijkheid van beroep krachtens het 'tenzij' van artikel 31 KO wordt geen streep afgedaan. Ook op andere punten van de liturgie wordt gezocht naar het

onderwijs van de Schrift en naar een manier om vandaag kerk te zijn in aansluiting bij het erfgoed van de kerk van alle eeuwen. De verschillende synodebesluiten en deputatenrapporten leggen van die wil getuigenis af, naar ons oordeel.

Verzoek

Wij verzoeken u en uw kerkelijke vergaderingen dit appèl op u voor het aangezicht van onze God te overwegen. Tot toelichting van ons appèl op uw samen te komen synode zijn wij te allen tijde bereid. We hebben onze deputaten 'kerkelijke eenheid' (bijgestaan door het moderamen van de synode van Amersfoort-Centrum) daartoe gemachtigd.

Wij zouden dankbaar zijn als u tot een gesprek met ons bereid zou zijn. Daarvoor kunt u zich wenden tot onze deputaten 'kerkelijke eenheid' (adres: de heer K. Mulder (secr.), De Meesterproef 22, 3813 GL Amersfoort). Zij zijn gemachtigd om aan de hand van een uiteraard in gezamenlijk overleg op te stellen agenda met u door te spreken ten einde voorstellen te kunnen doen aan onze eerstkomende synode. Eventueel kunnen zij verzoeken om het samenroepen van een tussentijdse buitengewone synode.

Van harte spreken wij de hoop uit dat ons uiteengaan niet definitief zal blijken te zijn, maar we elkaar in christelijke en kerkelijke zin zullen zoeken en terugvinden.

Van harte bidden wij u de zegen van God en de wijsheid van zijn Geest toe in uw overwegingen en besluitvorming.

Met hartelijke broedergroet,
namens de Generale Synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland Amersfoort-Centrum 2005.



CD 90 gezangen, deel 2 uitgebracht

'Maak muziek voor God de Vader'

Kwam in het begin van dit jaar het eerste deel van de bundel 'Negentig gezangen' op cd uit onder de naam 'Zingt en speelt voor de Heer van ganser harte', nu is het tweede deel verschenen onder bovenstaande naam.

Opnieuw verzorgd door de Gereformeerde Kerk te Goes, om geld bij elkaar te krijgen voor de huisvestingsplannen. Alleen al daarom van harte aanbevolen. De uitvoerenden zijn grotendeels dezelfde als op de vorige twee cd's.



Putten - bedankt voor beroep: T.P. Nap te Rotterdam-Stad

Broek op Langedijk - beroepen: R.P. Heij te Driebergen

Spreken engelen Engels of hemels?



E.A. de Boer ■

Voetnoot 1: Engelland

Welke taal spreken de engelen in de hemel? Geen Engels, hoewel je dat in Engelland wel zou denken. Dat is wel een wereldtaal, net als het Grieks in de eerste eeuw, maar de taal van de hemelse gewesten is ons niet bekend. De duistere duivels spreken ook geen Duits, behalve als zij in Duitsland opereren. Niet omdat ik wat tegen ons buurland heb. Maar het lijkt erop dat de engelen en duivelen gebruik maken van de taal van het land waar zij opereren. Zij moeten wel. Om de mensen te bereiken. Ten goede of ten kwade. Als heilssoldaten (engelen) of als terroristen (demonen). In de Bijbel horen wij engelen - om ons nu tot deze hemelbewoners te beperken - Hebreeuws (in de tijd van Israël) of Grieks (vanaf Gabriël) spreken. Zodat wij op aarde begrijpen wat zij tot eer van God zeggen. Zodat mensen hen verstaan als Gods gezanten namens de hemel spreken.

Voetnoot 2: Engeltalen?

Welke taal spreken de engelen? Zo'n vraag lijkt beroepsverdwazing van een dominee die niet genoeg te doen heeft. Zoals de meesters van de scholastiek in de Middeleeuwen disputeerden over de vraag hoeveel engelen op de punt van een naald kunnen dansen. Toch heeft de vraag wel enig belang. Immers in verband met het onderwerp: wat is 'spreken in tongen' eigenlijk? Gaat het om 'xenolalie', buitenlandse talen die de spreker niet geleerd heeft? Of gaat het om 'glossolalie', het spreken in een klanktaal die als taal op aarde eigenlijk niet bestaat? Of gaat het om de taal van de engelen? Ik denk na over de laatste duiding. J. van Bruggen schrijft op de een na laatste bladzijde van zijn commentaar op *Marcus 16:17*: 'Het spreken in nieuwe tongen kan betrekking hebben op de tongentaal waarin menselijke taalgrenzen overschreden worden en mogelijk engeltalen worden gebruikt' (p. 401). De nieuwe talen waarvan de Here Jezus spreekt zouden 'mogelijk engelentalen' zijn, met verwijzing naar 1 Korinte 13:1. Ik heb heilig respect voor mijn leermeester. Hij heeft het engelengeduld met leerlingen die het beter menen te weten. De lezer vergeve het deze leerling als hij een puntje wil scoren. Laat de Geest ons ergens in de Schrift weten a. dat er engelentalen bestaan en b. dat het 'spreken in tongen' daar mogelijk verwant aan is?

Voetnoot 3: Engelenzang

Wat zegt Paulus in 1 Kor. 13:1? 'Al sprak ik de talen van alle mensen en die van de engelen - had ik de liefde niet, ik zou niets meer zijn dan een dreunende gong'. De apostel noemt meer voorbeelden van gaven: geloof dat bergen verzet, persoonlijke opoffering. Oftewel: gaven op één punt tot de hoogst denkbare maat. Maar Paulus zegt niet, als hemelse boodschap dat er engelentalen bestaan. Hij noemt (in hyperbool) het uiterst denkbare op het vlak van taal en aanbidding: stel dat je niet alleen bij wijze van wonder een vreemde taal mag spreken, maar *alle* talen van mensen. En *ook* nog die van de engelen ...! Het hoogst denkbare in de gave van de aanbidding.

We weten niet welke talen engelen in de hemel spreken. Wel dat zij *God lofzingen*, bijv. met het drie maal 'heilig' (Jes. 6). Of in het spreekkoor van lofprijzing in Efrata's velden. Of in de spreekkoren van Openbaring. De taal is een schepping van God voor de mensen. Ondanks de spraakverwarring mogen we ook de variatie aan talen als scheppingsgave zien. Maar taal als communicatiemiddel is aan de mensheid gegeven. Het hoogtepunt: om God te prijzen. Hoe de engelen onderling communiceren weten we niet. Er zijn meer vormen van communicatie dan de taal. We weten alleen hoe zij, net als hun Heer, met de mensen op aarde communiceren. In de taal van de volken. Maar het mooiste is: zij prijzen God. Daarover gaat het in ieder geval bij het 'spreken in tongen'. Niet aanbidding in engelentalen, maar als de engelen.

Voetnoot 4: Mensentongen

De Schrift onthult niets meer over engelentalen dan die ene vermelding: als Paulus in de alles overtreffende trap over de gave van de talen, de lofprijzing, schrijft. In het Jodendom van zijn dagen was wel een uitgewerkte leer van de engelen. In het apocriefe *Testament van Job* staat dat Jobs drie dochters (zie Job 42:14) resp. de taal van de engelen, van de overheden en van de cherubs spraken. Ook in een vorm van bidden en zingen. Dit geschrift stamt uit de 1e eeuw voor Christus' geboorte. Het lijkt erop dat Paulus met 'de talen der engelen' zinspeelt op die Joodse speculatie over de engelen en hun talen, die verder in de Schrift nergens steun vindt. Het is wel denkbaar dat de hemelingen in hun rangorde bijzondere talen heb-

ben. Stel je eens voor dat je alle talen op aarde en ook nog die van de hemel sprak! Maar wat heb je eraan zonder de liefde? Het baatte mij niets. Dát zegt de apostel.

Wat 'spreken in tongen' ook is, er is geen reden om aan de taal van engelen te denken. Is de taal van de aarde niet mooi genoeg om God te prijzen? Engelen zijn knechten, mensen mogen kinderen van God worden. Dát zullen we in de toekomst zijn, als we de eindstreep halen waarop de hemel de aarde raakt. In de

lofprijzing en aanbidding tilt de Geest gelovigen nu al op om iets daarvan te proeven. Dat leer ik van het voorbeeld van de engelen: als we hen in Engelland horen spreken, is het meestal (overgezet in de taal van de gelovigen op aarde) in aanbidding van de Heer van hemel en aarde. Dat steunt de apostel Paulus als hij vereist dat het 'spreken in talen' vertaalbaar is op aarde.



Dr. E.A. de Boer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zeist

Persbericht

Op 1 en 3 november a.s. hoopt ds. Frédéric Hammann, docent praktische theologie aan de Faculté Libre de Théologie Réformée te Aix-en-Provence in het Nederlands te komen spreken over het onderwerp:

Gereformeerd in Frankrijk: een levenslange uitdaging

De plaats van de theologische Facultéit van Aix-en-Provence in de Franse context.

De avonden worden georganiseerd door de reformatische Stichting: "Vrienden van Aix".

Er is tevens gelegenheid vragen te stellen en van gedachten te wisselen

dinsdag 1 november 20.00u

Sionskerk

Nieuwe Tiendweg 17 (ingang rondweg)

Krimpen a/d IJssel

donderdag 3 november 20.00u

Kerkelijk Centrum Maranatha

Kerkstraat 57

Oud-Beijerland

De Stichting Kampen-Aix-en-Provence beveelt deze avonden van harte bij u aan.

Prof.dr. G. Kwakkel
Drs. J.M. Schaap-Hoetmer
De heer. H.Olde
Ds. E. Brink
Ds. K.D. Smit

Persbericht

'Uitzendkracht gezocht'!!!

Voor christenen die de dagelijkse sleur even willen verlaten

Christen-zijn is niet altijd even gemakkelijk in deze maatschappij, waar de meeste mensen je niet begrijpen als je zegt dat je in God gelooft. Je hebt wel eens van die momenten dat de twijfel toeslaat, en dat je het zelf misschien even niet meer gelooft.

Om even weer stilgezet te worden bij waar het allemaal omdraait, wordt op 12 november in de gereformeerd vrijgemaakte kerk De Rank in Zuidhorn voor het derdeachtereenvolgende jaar de conferentie Uplink georganiseerd.

De bedoeling van Uplink

Uitzendkracht gezocht is dit jaar het thema van Uplink. Door middel van uiteenlopende workshops word je als deelnemer er bij bepaald wat jou plek in het Koninkrijk van God is. En hoe je vanuit die plek aan het werk kunt gaan in deze wereld. Uplink is een conferentie voor christenen die willen nadenken over het geloof in de dagelijkse praktijk en even weg willen uit de dagelijkse sleur, waar geloven niet altijd gemakkelijk is. Dat gebeurt niet alleen door de workshops, maar ook door de ontmoeting met andere christenen.

De doelgroep

Twee jaar geleden is Uplink in het leven geroepen. Vooral jonge christenen uit de directe omgeving van Zuidhorn, en vooral uit de gereformeerd vrijgemaakte kringen kwamen daarop af. Nu, twee jaar later, is dat al helemaal anders. De doelgroep is uitgebreid. Iedereen, jong en oud, vrijgemaakt of evangelisch, is welkom. Het is de bedoeling dat christenen elkaar ontmoeten, van elkaar leren, samen zingen en het geloof belijden.


De workshops

De onderwerpen van de workshops zijn heel erg verschillend. Zo is er een workshop over de opvoeding van je kind, of over de voorbereiding op een huwelijk. Maar ook kennisvergroten workshops, bijvoorbeeld over de islam. Je kunt een keuze maken uit zestien verschillende workshops, dus er zit voor iedereen wel wat bij. Reden genoeg om je op te geven en 12 november naar Zuidhorn te komen. Opgeven kan via de website: www.uplink.nl.

Wilt u meer informatie over Uplink, dan kunt u bellen met Amo Draijer, tel. 0594-507567 / 06-53380847 of e-mail amo@uplink.nl. U kunt ook kijken op de website: www.uplink.nl.

Digitaal, veelkleurig en totaal

Moderne datatoepassingen

scholma druk bv 

Deskundig in drukwerk

www.scholma.nl



Uitgeverij boeken

www.profiel.nl

printmedia
new media studio

Ontwikkeling websites

www.printmedia.nl

**"Middenien t Grunneger laand,
laand van waarken en van willen"**

Jan Boer (1899 - 1983)

Postbus 7, 9980 AA Bedum
Industrieweg 4, 8791 AC Bedum
Tel. 050 - 301 36 36, Fax 050 - 301 27 32